

О. Л. Жук (отв. ред.) [и др.]. – Минск: БГУ, 2010. – С.354 – 357.

21. Халкола У. «Спектрокарты». Краткое методическое руководство по применению в психотерапии и психологическом консультировании / У.Халкола, А.И.Копытин. – СПб.: Речь, 2012. – 80 с.

У статті звертається увага на роль метафори в процесі професійної підготовки майбутніх психологів. Описано місце, функції й завдання метафори в освітньому процесі. Метафора розглядається як один з важливих методичних прийомів викладання психології студентам-психологам. Обґрунтовано використання метафори на всіх етапах підготовки майбутніх психологів, враховуючи те, що метафоричний матеріал у навчанні студентів-психологів може бути найрізноманітнішим. Пропонується більш докладно розглянути можливості використання метафоричних асоціативних карт (МАК) в роботі з майбутніми психологами. У статті запропоновано деякі авторські техніки роботи з МАК, використовувані автором в процесі викладання окремих психологічних дисциплін для студентів-психологів.

The article is focused on the role of metaphor in the process of professional preparation of future psychologists. The place, functions and tasks of metaphor in an educational process are described. A metaphor we consider as the one of important methodical receptions of teaching of psychology to students-psychologists. The use of metaphor is reasonable on all stages of preparation of future psychologists. Metaphorical material in educating of students-psychologists can be various. In article we describe author's methodical receptions of work with a Metaphoric Cards, used by us in the course of teaching the separate psychological disciplines for students-psychologists.

К.В. Дубініна (м. Київ)

ІНОВАЦІЙНІ ФОРМИ НАВЧАННЯ У ПІДГОТОВЦІ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА

Постановка проблеми. Реформування сучасної системи вищої освіти в Україні спрямоване на підвищення якості підготовки майбутніх фахівців, зокрема й тих, що будуть працювати у сфері практичної психології. Сьогодні особливого значення набуває підготовка висококваліфікованого конкурентоспроможного фахівця, готового до вирішення складних практичних завдань, пов'язаних з його професійною діяльністю. Формуванню професійно важливих якостей майбутнього фахівця сприяє впровадження інноваційних методів навчання, до яких відносяться інтерактивні. Їх застосування суттєво полегшує процес засвоєння необхідних професійних навичок і вмінь, розкриває особистість, занурюючи її в процес активної взаємодії.

Сучасний рівень підготовки практичного психолога орієнтує викладача вищої школи на перехід від педагогічного традиціоналізму до впровадження нових форм і методів проведення навчальних занять. Основна форма організації навчання – традиційна лекція – має змінитися на нетрадиційну – лекцію із застосуванням техніки зворотного зв'язку (інтерактивна лекція). Інші форми навчання, також повинні містити інновації інтерактивного характеру. Адже, якщо ми хочемо завтра мати фахівців, здатних надавати висококваліфіковану психологічну допомогу людям, то вже сьогодні необхідно застосовувати в навчально-виховному процесі вищої школи інтерактивні методи навчання, що сприятиме реалізації завдань сучасної освіти та входження в єдиний європейський освітній простір.

Аналіз останніх досліджень та публікацій із зазначеної проблеми показав, що багато її аспектів досить плідно опрацьовуються у психології і педагогіці. Теоретичні й методичні засади організації інтерактивного навчання розкриті у педагогічних працях Ш.

Амонашвілі, М. Кларіна, Г. Кобернік, С. Лисенкової, О. Пехоти, О. Пометун, Л. Пироженко, Н. Побірченко, С. Сисоєвої, Г. Селевко, П. Щербаня та ін. Питанню впровадження інтерактивних технологій у вищій школі свої роботи присвятили Н. Артикуца, В. Беспалько, Л. Волкова, Т. Дуткевич, Н. Заячківська, О.Клоченок, Т. Ліщук, Г. П'ятакова, О. Січкарук та ін.

Багато наукових праць присвячено ролі активних методів навчання та конкретних інтерактивних методик у процесі професійної підготовки практичних психологів (О. Бондаренко, С. Васьківська, Ж. Вірна, П. Горностай, Н. Дідик, Л. Долинська, В. Карікаш, Н. Коломінський, С. Максименко, Л. Мова, О. Низовець, В. Панок, Н. Пов'якель, Ю. Приходько, Н. Пророк, І. Сергієнко, Л. Терлецька, Л. Уманець, Н. Шевченко, Н. Чепелева, Т. Яценко та ін.). Вчені наголошують на тому, що методи інтерактивного навчання є дуже зручними для практичної підготовки майбутніх фахівців, оскільки вони полегшують процес засвоєння знань і відпрацювання професійних вмінь і навичок. Але, незважаючи на досить велику кількість психолого-педагогічних досліджень, присвячених інтерактивним технологіям навчання, натомість на сьогодні недостатньо навчально-методичних посібників, орієнтованих на викладачів вищого навчального закладу з питань методики підготовки та проведення саме інтерактивних навчальних занять з фахових дисциплін для практичних психологів.

З огляду на зазначене, **мета статті** полягає у висвітленні досвіду впровадження інноваційних форм навчання (інтерактивні лекції та лабораторні заняття) практичних психологів в Інституті педагогіки і психології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова та обґрунтуванні їх використання як оптимальних навчальних технологій для підготовки майбутніх конкурентоспроможних фахівців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомо, що провідною формою організації процесу навчання у вищій школі є лекція, яка створює фундаментальну базу знань студентів з кожної дисципліни, що передбачена навчальним планом. Лекції розподіляються на традиційні та нетрадиційні. Стосовно проблеми нетрадиційних видів лекцій, то є всі підстави говорити про наближення їх до комплексу інноваційних освітніх технологій, про пошуки дещо інших підходів до передачі навчального матеріалу. Головне, що вони не входять у протиріччя із традиційною лекцією, а можуть розглядатися як її органічне доповнення, оскільки відрізняються, в першу чергу, формою подачі інформації. До категорії нетрадиційних відноситься інтерактивна лекція або “лекція із застосуванням техніки зворотного зв'язку” [5; 7].

Інтерактивна лекція дозволяє поєднати керуючу роль викладача з високою активністю студентів на основі використання сучасних інтерактивних технологій; зводить до мінімуму монолог викладача та надає перевагу діалогу лектора і студента, під час якого студенти поступово набувають необхідних знань; має не суто інформаційний характер, а здебільшого проблемний і пошуковий. При цьому змінюється роль викладача: він не тільки викладає матеріал, але створює систему знань студентів шляхом активізації їх самостійної роботи. Лектор ставить проблему перед студентами і допомагає їм самостійно працювати в напрямку її розв'язання, консультує в поетапному пошуку рішення. Особливостями такої лекції є: активізація мислення і поведінки студентів, яка має довготривалий характер протягом всього лекційного часу; самостійність навчання та прийняття рішень студентами; постійна взаємодія викладача і студентів.

Перевагами інтерактивної лекції є можливість опрацювання великого масиву інформації, налагодження оперативного зворотного зв'язку зі студентами, інтенсифікації педагогічної праці, мобілізація мислення, знань та умінь студента, реалізація інтерактивних методів навчання, досягнення високих результатів навчальної діяльності.

Слід звернути увагу на те, що не кожна лекція і не з кожного предмету може бути побудована як інтерактивна. Це вирішує лектор з урахуванням доцільності використання інтерактивних методів та інноваційних технологій навчання для викладання конкретного курсу та теми [5; 12].

На думку багатьох учених, в інтерактивній лекції доцільно застосовувати інноваційні технології. Серед них перевагу мають комп'ютерні технології, зокрема, гіпертекстові, навчальні модулі; ділові ігри; практичні ситуації (кейси); воркшопи; презентації тощо[2; 5; 7; 11 - 13].

Позитивні сторони інтерактивної лекції очевидні. По-перше, долається вада, за яку критикують лекції: студент перестає бути пасивним об'єктом навчання, а готується не тільки до семінарських і практичних занять, але і до лекції, на якій, до речі, дозволяється виставляти оцінки. По-друге, вдається здійснювати диференційований підхід, діагностуючи рівень обізнаності в темі. По-третє, з'являється час на детальний розгляд найбільш складних моментів лекції, оскільки не потрібно надиктовувати основні положення і визначення – вони вже зафіксовані в конспектах [7].

Розглянемо основні особливості використання інноваційних інтерактивних технологій у нашій педагогічній практиці в Інституті педагогіки і психології НПУ імені М.П. Драгоманова. Інтерактивні лекції успішно використовуються нами під час викладання лекційного матеріалу з курсу “Загальна психологія з практикумом”, “Психологія розвитку та вікова психологія”, “Психологія праці” для студентів спеціальності “Практична психологія”.

На інтерактивних лекціях з означених дисциплін ми використовуємо таку форму роботи як “*Підкреслення ключових положень теми*”. Суть полягає в тому, що після 10-15-ти хвилин читання лекції ми пропонуємо студентам переглянути свої записи та підкреслити різнокольоровими ручками, фломастерами, маркерами ключові положення теми. Після цього пропонуємо їм повернутися до свого сусіда (одногрупника (-ці) й поділитися результатами.

Надалі застосовуємо техніку “*Подумайте – поділіться в парах*”. Під час розгляду певної теми ставимо запитання студентам, яке вимагає аналізу, оцінювання або синтезу. Просимо їх подумати індивідуально та записати свої відповіді (1-2 хвилини). Потім у парах вони обмінюються своїми ідеями. Іноді студенти діляться своїми ідеями із всією групою.

З метою визначення існуючих знань студентів з теми лекції або окремих питань, що розглядаються на ній, ми використовуємо метод “*Попкорн*”. Його сутність полягає в тому, що студенти по-одному повідомляють основні твердження, пов'язані з темою.

Цікавим та водночас ефективним інтерактивним способом, на нашу думку, є “*Розповідання історій*”. Історії допомагають забезпечити особистий зв'язок кожного з матеріалом лекції (перетворення лекційного матеріалу на особисто значущу інформацію для студента, зацікавленість до теми та формування чіткості знань). Історії можуть бути надихаючими, інструктуючими або розважальними. Їх можуть розповідати не тільки учасники лекції, а й сам лектор. З особистого викладацького досвіду можу відмітити, що студенти залюбки розповідають історії, приклади із особистого життя або своїх рідних, знайомих.

У ході проведення інтерактивної лекції на тему: “Теорії психічного розвитку” з дисципліни “Психологія розвитку та вікова психологія” ми використовуємо такі інноваційні технології, як “*Зигзаг*” та “*Навчання у групі*”.

Після оголошення теми, змісту, рекомендованої літератури і форми проведення лекційного заняття, ми розподіляємо студентів на базові групи (по 5-ть осіб). Кожний учасник малої групи отримує певний матеріал, у якому він стає експертом. Ми заздалегідь готуємо роздруковані тексти, у яких відображається зміст: “Теорії рекапітуляції Ст. Холла”; “Теорії соціального навічання”; “Епігенетична теорія Е. Еріксона”; “Теорія інтелектуального розвитку Ж. Піаже”; “Динамічна концепція сексуального розвитку З. Фрейда”.

Наступний етап проведення заняття передбачає створення 5-ти експертних груп, в які входять студенти із базових груп, що мали однаковий матеріал. В експертній групі вони мали 20 хв. для індивідуального ознайомлення та самостійного вивчення матеріалу.

Протягом періоду вивчення студентам-експертам надавалась можливість фіксувати ключові поняття та їхні коментарі щодо них. Також вони обговорювали ефективні способи ознайомлення з цим матеріалом інших студентів групи.

Після цього експерти повертаються до своїх базових груп і кожен учасник по черзі має 10 хв. для розповіді та навчання своїй частині матеріалу. Коли кожний 5-ий учасник малої групи завершив навчання, всім студентам академічної групи ми ставили серію запитань із теми лекції з метою їх подальшого обговорення: “Хто є представниками біогенетичних теорій психічного розвитку?”, “В чому сутність концепції рекапітуляції?”, “В чому сутність нормативного підходу до дослідження психічного розвитку?”, “Хто є представником теорії тріступеневого розвитку і яка її суть?”, “В чому суть теорії конвергенції?”, “Які є психоаналітичні теорії дитячого розвитку?”, “Які є психоаналітичні стадії психічного розвитку за З. Фройдом?”, “Які є стадії життєвого шляху особистості за Е. Еріксоном?”, “В чому суть теорій соціального наuczіння і хто є її представниками?”, “В чому суть когнітивного підходу Ж. Піаже?”.

Запропоновані запитання дозволяють синтезувати знання студентів з теми лекції. Під час обговорення поставлених запитань відповіді переважно надавали ті студенти, які були експертами у тій чи іншій теорії, але позитивним є те, на нашу думку, що серед студентів, які відповідали, були й такі, що виступали в ролі тих, хто навчався в базовій групі. Коли на поставлене запитання не надходило відповіді від студентів, лектор відповідав і надавав певні пояснення.

Власний досвід використання на лекціях такого інтерактивного способу, як “Зигзаг”, дозволяє стверджувати, що його ефективно застосовувати тоді, коли необхідно за короткий час опрацювати велику кількість лекційного матеріалу (різні концепції, теорії, підходи тощо).

Також нами застосовується ще одна інноваційна форма навчання майбутніх психологів – використання електронної пошти – відправлення студентам інформаційних повідомлень. Для великих лекційних курсів або тем цей засіб заощаджує чимало часу. Електронну адресу студентів групи “46 прпс” ми використовуємо для опанування ними деяких лекцій з курсу “Психологія праці”. Розіславши лекційний матеріал напередодні лекції, ми на самій лекції застосовуємо різні активні (інтерактивні) методи навчання такі, наприклад, як робота в командах з постановкою завдань і розглядом прикладних ситуацій, дискусії тощо і тим самим надаємо можливість студентам самостійно працювати над засвоєнням складного матеріалу, а не репродуктивно конспектувати лекцію.

Під час проведення семінарських, практичних і лабораторних занять із студентами-психологами викладач, на наш погляд, має застосовувати різноманітні інтерактивні методи навчання (евристична бесіда, дискусія, “мозковий штурм”, рольові ігри тощо), класифікація та сутність яких оглянута нами у попередніх наших дослідженнях [3; 4]. Такий підхід дозволяє студентам краще зрозуміти лекційний матеріал, усвідомити його практичну значущість, зрозуміти ключові поняття теми, активізує їхню пізнавальну діяльність.

Пропонуємо також ознайомитися і з власним досвідом використання однієї із форм та методів інноваційного навчання у підготовці практичного психолога - інтерактивні лабораторні заняття авторського спецсеминару “Технологія тренінгу особистісного розвитку”. Навчальна дисципліна спрямована на ознайомлення, формування та удосконалення у студентів старших курсів уміння організувати і проводити тренінг, знання технології та методик тренінгової роботи, загальної комунікативної готовності особистості, вироблення специфічних тренерських умінь і навичок, необхідних у роботі практичного психолога, формування вміння самопізнання та пізнання інших. Спецсеминар сприяє розвитку особистості, усвідомленню нею власних потреб, мотивів поведінки, формуванню позитивної Я – концепції тощо.

Лекції спецсеминару проводяться нами за традиційною схемою викладання, лабораторні – інноваційною формою – тренінг. Після прослуховування лекційного курсу

студенти отримують індивідуальне завдання: на основі отриманих теоретичних знань з технології проведення тренінгу розробити власну тренінгову програму і провести одне з її занять у ролі тренера.

На лабораторному інтерактивному занятті студенти розподіляються на учасників (більшість студентів) і “перевтілюються” у тренера або пару тренерів (одна – дві особи). Викладач на такому занятті виступає у ролі супервізора. Головне завдання – сформувати у студентів уміння планування, організації та проведення професійного психологічного тренінгу. Забезпечити практичне оволодіння психотехнічними засобами, методами у процесі організації та проведенні психологічного тренінгу. На заняттях такого типу використовуються різні активні (інтерактивні) методи навчання: ділові й рольові ігри, дискусія, “мозковий штурм”, практичні ситуації (кейси) тощо.

Проведення інтерактивних лабораторних занять відіграє важливу роль у підготовці студента до майбутньої самостійної тренінгової діяльності. Адже відпрацьовуються специфічні тренерські уміння і навички, необхідні у роботі практичного психолога.

За даними низки досліджень, саме тренінг, як один із інтерактивних методів навчання, дозволяє успішно здійснювати розвиток професійно важливих якостей практичного психолога [1; 8; 9; 14]. Завдяки участі у різних активних формах навчання майбутній психолог гостро ставить перед собою питання: “Хто Я?”. На думку В. Федорчука, найбільш вичерпну відповідь на це питання він може одержати завдяки участі у тренінгу. Людині, яка прагне до особистісного зростання, не обійтися без тренінгу, який для неї може бути програмою вдосконалення своїх професійно важливих якостей. Від них у майбутньому залежить майбутня професійна кар’єра [14].

Студенти нашого Інституту під час таких інтерактивних лабораторних занять не тільки вдосконалюють свої особистісні, професійно важливі якості у ролі учасника, а й набувають практичного досвіду майбутнього фахівця з психології у ролі тренера.

Адже, як запевняють деякі науковці, “тренінг – це запланований процес, призначений поповнити навички та знання учасників і перевірити їхнє ставлення, ідеї, поведінку з метою зміни та оновлення. В широкому розумінні тренінг – це пізнання себе і оточуючого світу, спілкування в довірчій і неформальній обстановці, ефективна форма роботи для засвоєння знань, інструмент для формування вмінь і навичок. Основою процесу пізнання під час тренінгу є набуття власного досвіду. Все перераховане відрізняє тренінг від традиційних занять” [6, с. 20].

Підсумовуючи вище сказане, слід наголосити, що викладачі вищого навчального закладу можуть успішно використовувати інтерактивні форми роботи у підготовці практичного психолога. В умовах інтерактивної моделі навчання змінюється і роль викладача. Він виступає не стільки джерелом інформації, скільки організатором цієї роботи, спрямовуючи її у потрібне русло, створюючи сприятливий психологічний клімат у студентській академічній групі. Це допомагає студентам творчо підходити до процесу навчання взагалі, сприяє розвитку вміння зважувати альтернативні рішення, бачити неординарні шляхи розв’язання проблем. При використанні таких методів досягається максимальне запам’ятовування навчального матеріалу та забезпечується активна роль студентів у його обробці, теоретичні знання випробовуються в умовах, наближених до реальних. Інтерактивні методи навчання сприяють якісній професійній підготовці майбутніх психологів, їх особистісному розвитку за рахунок формування високої мотивації до навчання, перетворення студента на суб’єкт навчально-професійної діяльності.

Для ефективного застосування інтерактивних технологій у вищому навчальному закладі викладачеві слід дотримуватися низки умов: чітко визначати цілі навчання; сприяти створенню атмосфери комфорту та взаємоповаги; формувати мотиви до навчання; орієнтуватися на попередній досвід студентів; врахувати потенційні можливості аудиторії.

Наведемо алгоритм роботи викладача при проведенні інтерактивного заняття, запропонований О. Романовським: визначення доцільності використання інтерактивних прийомів саме на цьому занятті; відбір та аналіз навчального матеріалу (тести, приклади, ситуації, завдання для груп-команд та ін.); планування заняття: етапи, хронометраж, поділ на групи-команди, ролі учасників, запитання та можливі відповіді; розроблення критеріїв оцінювання ефективності роботи груп-команд; мотивація навчальної діяльності і набуття професійних навичок шляхом створення проблемної ситуації та наведення цікавих фактів; забезпечення розуміння студентами змісту практичної діяльності та формування очікуваних результатів під час репрезентування теми; надання студентам необхідної інформації для виконання практичних завдань за мінімально короткий час; забезпечення засвоєння навчального матеріалу студентами шляхом інтерактивної вправи (на вибір викладача); підведення підсумків (рефлексія) у різних формах: індивідуальна робота, робота в парах, групах, дискусія, у вигляді малюнків, схем тощо [10].

Вище викладене дозволило сформулювати наступні **висновки**:

1. Інтерактивна лекція, лабораторне заняття є досить ефективними формами навчання майбутніх психологів у вищому закладі освіти. Вони дозволяють забезпечити перехід від інформаційної методики та простої репродукції знань до їх глибокого осмислення, творчого використання й змінює статус студента, який перетворюється із пасивного слухача в активного здобувача своїх знань.

2. У вищій школі, яка готує майбутнього практичного психолога, впровадження інноваційних форм роботи у навчально-виховний процес повинно бути поступовим, послідовним, виваженим, що потребує напруженої, творчої роботи з боку як викладача, так і студента.

Розробка, вдосконалення та впровадження інтерактивних навчальних занять з дисциплін, що викладаються нами під час підготовки практичних психологів в Інституті педагогіки і психології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова є предметом нашого подальшого дослідження.

Література

1. *Ангеліс К. О.* Особливості впровадження психологічного тренінгу у заклади вищої освіти під час навчання студентів-психологів / К. О. Ангеліс // Проблеми загальної та педагогічної психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПНУ. – 2010. – Т. XII, ч.7. – С. 9 - 16.;
2. *Бадмаев Б. Ц.* Методика преподавания психологии: Учеб.-метод. пособие для преподавателей и аспирантов вузов / Б. Ц. Бадмаев. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – 304 с.
3. *Дубініна К. В.* Інтерактивні методи навчання у професійній підготовці практичного психолога / К. В. Дубініна // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: Зб.наукових праць. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2012. – № 38 (62). – С. 223 – 231.
4. *Дубініна К. В.* Інтерактивні методи у різних формах навчання майбутніх психологів / К. В. Дубініна // Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка. / За ред. С.Д. Максименка – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2013. – Том. X. – Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. – Вип. 24. – С. 192 - 203.
5. *Інтерактивний підхід при читанні лекцій [Електронний ресурс] / М. В. Махінова. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/31_PRNT_2010/Pedagogica/73210.doc.htm*
6. *Матвійчук О. С.* Скарбничка тренера. На допомогу психологу-початківцю / О. С. Матвійчук, С. А. Саханюк // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – № 9 (78). – С.19 - 23.
7. *Методика підготовки та проведення лекцій у Київському національному університеті внутрішніх справ: Методичні рекомендації [Електронний ресурс] / [за ред.*

8. Міненко О. О. Особистісне змінювання в процесі професійної підготовки студентів-психологів: дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.07 / Ольга Олександрівна Міненко. – К., 2004. – 180 с.;
9. Мова Л. В. Психологічні особливості забезпечення особистісної самореалізації майбутніх психологів у процесі фахової підготовки: автореф. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Л. В. Мова. – К., 2003. – 20 с.;
10. Романовський О. Г. Упровадження інноваційних технологій у процесі фахової підготовки майбутніх психологів / О. Г. Романовський // Теорія і практика управління соціальними системами // Щоквартальний науково-практичний журнал. – Харків: НТУ „ХП”, 2012. – № 3. – С. 3 – 13.
11. Січкарук О. І. Інтерактивні методи навчання у вищій школі: навчально-методичний посібник / Олена Іванівна Січкарук. – К. : Таксон, 2006. – 88 с.
12. Софій Н. З. Про сто і один метод активного навчання / Н. З. Софій, В. У. Кузьменко. – К.: Крок за кроком, 2003. – 116 с.
13. Тарасова О. Інтерактивні методи навчання як засіб активізації пізнавальної діяльності студентів під час лекційних занять [Електронний ресурс] / О. Тарасова // Вісник психології і педагогіки: Збірник наук. праць / [Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка](http://www.psyh.kiev.ua/), [Інститут психології і соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка](http://www.psyh.kiev.ua/). – Випуск 5. – К., 2011. – Режим доступу: http://www.psyh.kiev.ua/Збірник_наук._праць._-_Випуск_5
14. Федорчук В. М. Тренінг – інструмент особистісного зростання особистості / В. М. Федорчук // Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України Проблеми сучасної психології. – 2010. – Випуск 9. – С. 690 – 700.

Стаття посвячена проблеме внедрения инновационных форм обучения в подготовке практического психолога. Раскрыта сущность, характерные особенности проведения интерактивных лекций и лабораторных занятий. Обоснована необходимость их использования как оптимальной учебной среды для подготовки психологов к будущей профессиональной деятельности. Представлен собственный опыт применения интерактивных форм работы вовремя проведения лекций и лабораторных занятий по разным учебным дисциплинам, спецсеминарам и спецкурсам, которые читаются будущим практическим психологам ИПП НПУ имени М. П. Драгоманова.

The article is dedicated to the problem of introduction of innovative forms of education in preparation of practical psychologist. Essence, characteristic features of realization of interactive lectures and laboratory works are exposed. The necessity of their use is reasonable as an optimal educational environment for preparation of psychologists to future professional activity. Own experience of application of interactive forms of work in time of realization of lectures and laboratory works is presented on different educational disciplines, special seminars and special courses that are read to the future practical psychologists of the Institute of Pedagogics and Psychology of the National Pedagogical University of the name M. P. Drahomanov.

Т.В. Зайчикова (м. Київ)

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ СИНДРОМУ ВИГОРАННЯ У ВЧИТЕЛІВ

Постановка проблеми. Соціально-політичні та соціально-економічні зміни, які відбуваються в Україні сьогодні, висувують до працівників освітніх організацій нові, більш складні вимоги, що, безумовно, впливає на психологічний стан працівників,